

FÖRDJUPNING – Vilken effekt kan åtgärder för att dämpa elpriset få på inflationen?

Till följd av att Ryssland kraftigt begränsat leveranserna av naturgas till Europa har priset på naturgas stigit kraftigt. Detta har, som en följd av hur prissättningen på den europeiska elmarknaden fungerar, även dragit med sig elpriserna till exceptionellt höga nivåer i de flesta länder i Europa, så även i Sverige. På EU-nivå diskuteras nu därför åtgärder som ska frikoppla priset på el från priset på naturgas så att man kan få ner elpriserna. I Sverige och andra länder diskuteras dessutom olika förslag på hur man ska kunna skydda eller kompensera hushåll och företag från de höga elpriserna. Dessa åtgärder kan, om de fångas upp i SCB:s inflationsberäkningar, få en betydande effekt på den uppmätta KPIF-inflationen.

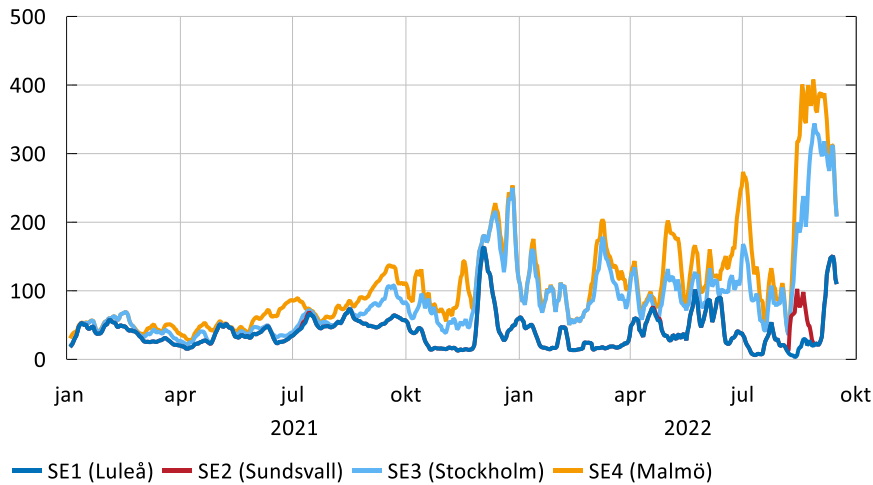
Varför är elpriserna så höga?

Elpriserna har stigit kraftigt runt om i Europa de senaste månaderna och enligt prissättningen på eltermensmarknaden väntas de fortsätta stiga och bli exceptionellt höga under vintern. Det finns flera bidragande orsaker till detta men den dominerande faktorn är att Ryssland kraftigt begränsat sin export av naturgas till Europa, vilket har fått till följd att priset på naturgas har stigit kraftigt. Naturgas är viktig för elproduktionen i många länder i Europa och då den europeiska elmarknaden är gemensam och länderna sammankopplade "importeras" det höga elpriset även till södra halvan av Sverige. Längst i söder var spotpriset på el i augusti nästan 4 gånger så högt som i augusti förra året, se diagram 41. Detta trots att elproduktionen i Sverige i princip inte har något beroende av naturgas och att det exporteras el från södra Sverige till övriga länder. Elpriserna i norra Sverige har dock än så länge inte påverkats på samma sätt som i den södra delen av landet.

För att förstå hur detta hänger ihop behöver man förstå hur elpriset bestäms i nuvarande prissättningsmodell. Inom EU har man valt ett system där marginalkostnaden för det dyraste produktionsslaget, som krävs för att möta efterfrågan på el, bestämmer priset. Efterfrågan på el är på kort sikt inte särskilt priskänslig då det är svårt att radikalt ändra sin förbrukning på kort tid. Om priset på det dyraste produktionsslaget stiger kraftigt ökar därför priset på el i stort sett samma utsträckning, även om övriga produktionsslag inte har fått ökade kostnader, vilket illustreras i diagram 42.

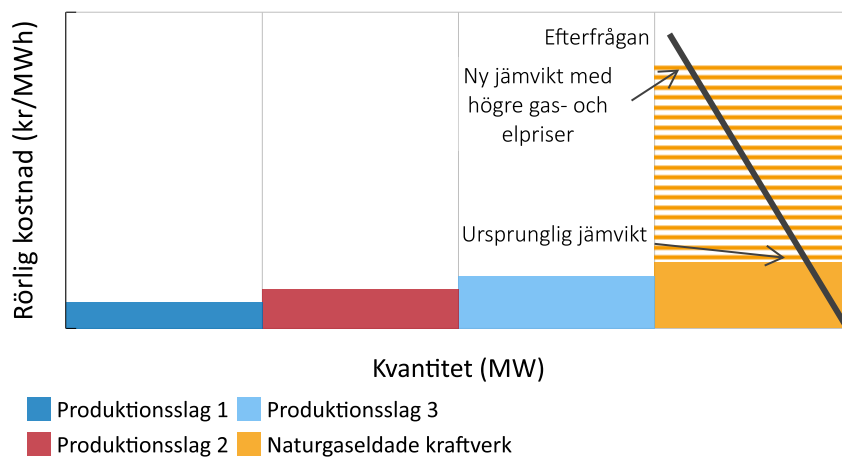
Diagram 41. Spotpriset på el i Sveriges olika elområden

Euro/MWh, 7-dagars glidande medelvärde

Källa: Nordpool.

Diagram 42. Illustration av effekten på elpriset av stigande pris på naturgas

Anm. Diagrammet illustrerar den rörliga kostnaden för olika produktionsslag som tillsammans utgör utbudskurvan för el och hur den skiftar upp när gaspriset stiger. Tillsammans med en relativt prisokänslig efterfrågakurva ger det en ny marknad jämvikt med något lägre elanvändning men kraftigt högre pris.

Källa: Riksbanken.

Den europeiska elmarknaden är uppdelad i olika elprisområden som binds samman med elkablar som kan överföra el mellan områdena. Om det inte finns någon typ av begränsningar i överföringskapacitet mellan olika områden så skulle elpriset i stort sett vara detsamma överallt. Då det i Europa som helhet allt som oftast är kostnaden för elproduktion i naturgaseldade kraftverk som är den dyraste blir det även den som, bortsett från begränsningar i överföringskapacitet, skulle bestämma priset. Detta har blivit tydligt nu när priset på naturgas har stigit kraftigt. Det har inte bara lett till höga elpriser i områden där naturgas är en viktig del i elproduktionen utan även i andra områden, exempelvis södra Sverige, som i princip helt saknar elproduktion som är beroende av naturgas. Anledningen att norra Sverige än så länge inte drabbats av

höga elpriser i samma utsträckning beror på att dessa områden har ett stort överskott av billig elproduktion, i form av vatten- och vindkraft, samtidigt som överföringskapacitet söderut är begränsad. När det inte går att överföra mer el från ett elområde blir det i mångt och mycket en stängd marknad och priset sätts då istället utifrån produktionskostnaden på den lokala marknaden.²¹

Omfattande åtgärder för att sänka elpriset väntas

I många länder i Europa, däribland Sverige, följer elpriset för hushåll och företag i stort svängningarna i grossistmarknadspriset på el.²² Men i flera länder, finns det även olika inslag av administrativt satta priser. Exempelvis har Frankrike ett stort inslag av statligt reglerade tariffer där prisökningstakten över tid är begränsad. För närvarande är den satt till 4 procent per år. Även Storbritannien har ett system med ett tak för det genomsnittliga hushållens årliga kostnad för energi (gas och el). Detta tak revideras regelbundet men medför att stigande marknadspriser inte får ett direkt genomslag på de priser hushållen möter.

För att till viss del mildra effekterna av de höga elpriserna har flertalet länder i Europa, även Sverige, aviserat eller beslutat om stöd till hushåll och företag.²³ Exempelvis har Spanien infört ett tak på priset på naturgas vilket fått ner elpriserna där och Tyskland har lanserat flera stödpaket riktat till hushåll och företag om sammantaget 95 miljarder euro (motsvarande cirka 2,5 procent av BNP).²⁴

På EU-nivå arbetar kommissionen med åtgärder för att gaspriserna ska ha mindre påverkan på elkostnaderna. De har föreslagit att införa ett tak för överskottsintäkterna för de företag som producerar el billigt, snarare än med dyr naturgas. Detta uppskattades kunna medföra intäkter på 140 miljarder euro för medlemsstaterna som kan användas för att stödja hushåll och företag. De arbetar även vidare med andra reformförslag som ytterligare ska minska kopplingen mellan elpriset och priset på naturgas. Energiministrarna från alla EU:s medlemsländer kommer närmast diskutera kommissionens förslag den 30:e september.

I Sverige har i stort sett alla politiska partier kommit med förslag för hur man kan kompensera hushåll och företag för de höga elpriserna som väntas i vinter. Många detaljer kring förslagets utformning är dock fortsatt oklara. Före valet beslutade den dåvarande regeringen att återföra 90 miljarder kronor (cirka 1,5 procent av BNP), som väntas tillfalla Svenska kraftnät i form av kapacitetsavgifter, till hushåll och företag under 2022 och 2023. Kapacitetsavgifterna uppstår när det finns stora flaskhalsar i överföringen av el och att det därmed blir skillnad på elpriset mellan elområden.

²¹ För mer information om hur elmarknaden fungerar, se exempelvis, <https://ei.se/konsument/el/sa-har-fungerar-elmarknaden>.

²² I Sverige går det att binda priset på exempelvis 1 till 3 år men då till priser som reflekteras av priset på grossistmarknaden.

²³ Många länder, däribland Sverige, har även lanserat statliga lånegarantier riktade till elproducenter som kan få brist på likvida medel då de säkerheter de måste ställa till den centrala motparten för handel med elderivat, i Sverige Nasdaq Clearing AB, har ökat kraftigt till följd av höga och volatila elpriser. Dessa åtgärder är inte avsedda att påverka priset på el utan att garantera stabiliteten i handeln med elderivat.

²⁴ För en sammanställning över åtgärder i olika länder, se exempelvis <https://www.bruegel.org/dataset/national-policies-shield-consumers-rising-energy-prices>.

Kapacitetsavgiften utgörs av skillnaden av det pris som köparen betalar i elområdet med högt elpris och det pris som producenten erhåller i elområdet med lägre elpris. Nu när prisskillnaden mellan framför allt södra och norra Sverige är hög samtidigt som stora mängder el överförs från norr till söder har dessa intäkter blivit stora och beräknas i nuläget landa på totalt cirka 90 miljarder för 2022 och 2023. Dessa intäkter brukar i vanliga fall vara små och är tänkta att användas till att förstärka nätet och/eller sänka nätavgifterna men nu överskrider de med råge det som bedömts behövas för dessa behov och kan därför återföras till hushåll och företag. Svenska kraftnät ska enligt beslutet senast 15 november återkomma med förslag på lämplig utformning av stödet.²⁵ Bland övriga förslag finns sänkt eller slopad energiskatt och moms samt att införa ett pristak på el där staten står för en relativt stor andel av kostnaden när elpriset når över en viss nivå. Även här kan det antas att en stor del av finansieringen kommer från kapacitetsavgifter från Svenska kraftnät men även andra finansieringskällor har diskuterats.

Dessa förslag skulle, beroende på hur det utformas, kunna få en relativt stor påverkan på elpriset för hushåll och företag. Exempelvis skulle en slopad moms, allt annat lika, sänka elpriset för hushåll med 20 procent. Sänkt moms bidrar dock inte till lägre kostnader för företag. Effekten av ett pristak är beroende av prisnivån och hur taket är konstruerat men kan potentiellt ha betydligt större påverkan på elpriset än vad man kan få med enbart slopad moms. Exempelvis skulle ett förslag om att hushåll och företag själva betalar endast 25 procent av kostnaden när spotpriset på el överstiger 1 kr/KWh sänka kostnaderna med cirka 25 procent under vintern givet nuvarande marknadsprissättning. Den procentuella kostnadsminskningen blir större (mindre) om elpriset stiger (sjunker) och/eller pristaket sätts lägre (högre).

Vad blir effekten på den uppmätta inflationen

Elprisstödet för vintern 2021-2022 fångades inte i inflationsstatistiken eftersom stödet i mångt och mycket var retroaktivt och inte direkt kopplat till priset på el.²⁶ Hur ett kommande stöd kommer att behandlas i SCB:s inflationsstatistik beror på när beslutet fattas och hur stödet är utformat. Om stödet är konstruerat som någon typ av prisdämpande åtgärd såsom till exempel lägre energiskatt, slopad moms eller pristak kommer det sannolikt att räknas in i KPI om stödets utformning är känt i förväg. Men om stödet är konstruerat som ett inkomststöd så torde det inte inkluderas. Då det ännu är oklart hur stödet kommer utformas har det inte beaktats i Riksbankens prognos.

För att illustrera vilken effekt de olika förslagen kan få på inflationen visas i diagram 43 två beräkningar som utgår från att momsen helt slopas respektive att ett pristak införs där staten står för 75 procent av spotpriset på el över 1 kr/KWh. Dessa beräkningar ska ses som räkneexempel då stödets utformning ännu inte är känt men de ger

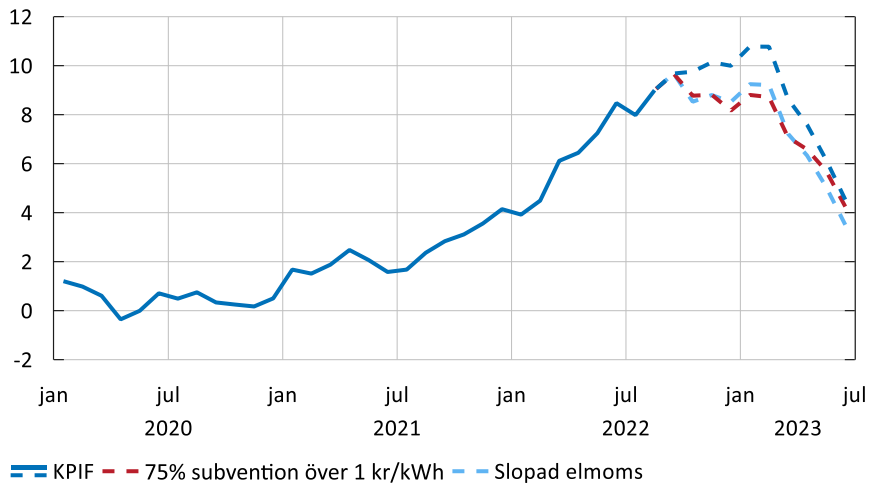
²⁵ Mer om beslutet går att läsa här, <https://www.regeringen.se/regeringsuppdrag/2022/08/uppdrag-att-ansoka-om-att-anvanda-intakter-fran-overbelastning-for-att-finansiera-nodatgarder-for-konsumenter-och-foretag/>.

²⁶ Mer om beslutet går att läsa i SCB:s PM "Hantering av särskild kompensation för höga elpriser i KPI och relaterade mått", som släpptes i samband med publicering av KPI för januari 2022.

en fingervisning av vilka effekter som man kan vänta sig. Beräkningarna utgår från den rådande terminsprisättningen på el, i likhet med Riksbankens inflationsprognoser, och fångar bara den direkta effekten på KPIF från lägre elpriser för hushåll. Det är troligt att ett elprisstöd även kan ge indirekta effekter på inflationen exempelvis genom att företag får lägre produktionskostnader. Men de eventuella effekterna fångas inte här.

Diagram 43. KPIF med olika antaganden om elprisstöd

Årlig procentuell förändring

Anm. Blå heldragen och streckad linje visar utfall och prognos för KPIF. Röd streckad linje visar vad prognosen skulle bli om staten från och med oktober står för 75 procent av kostnaden för ett spotpris på el över 1 kr/kWh. Ljusblå streckad linje visar vad prognosen skulle bli om momsens på el slopas från och med oktober.

Källor: SCB och Riksbanken.

Vid nuvarande prissättning får exemplet med ett pristak störst effekt på inflationen under vintern och drar ned KPIF-inflationen med som mest cirka 2 procentenheter. Effekten är i båda fallen beroende av nivån på elpriset och avtar därför under våren när elpriset åter väntas sjunka. Om elpriset skulle bli högre (lägre) än i detta scenario kommer effekten av elprisstödet på uppmätt inflation bli större (mindre). I detta exempel har stödet implementerats redan från oktober men oavsett när det kommer blir den direkta effekten på den uppmätta inflationen för en given månad densamma. Exempelvis skulle effekten på inflationen i januari vara oberoende av om stödet införs direkt eller om det kommer först i december.